

Folklór archívum létrehozásának tervezetéről

a Hanti-Manszi Autonóm Körzetben

A szibériai népek alkotta nemzeti értékek közt előkelő helyet foglal el két rokonnép, a vogulok és osztjákok /tudományos összefoglaló terminussal obi-ugorok/ folklórja. Az utóbbi évszázadokban e népek főként halászattal, vadászattal, részben pedig réntartással foglalkoztak. Folklórjuk műfajainak rendszere, fejlettsége azonban a társadalmi-gazdasági viszonyok egy magasabb fokát tükrözi, ami e népek történelmével magyarázható. Unikális műfajaik például a medveünnepen előadott énekek, vagy a hősénekek, melyeket a szakértők a világ legjobb hősepikai alkotásaival emlegetnek egy sorban.

Ugyiszintén unikálisnak lehet nevezni a vogul-osztják folklór kutatásának történetét, beleértve a publikálást is. E népek nyelvén az első szövegjegyzéseket a XIX sz. közepén készítette egy magyar kutató, Reguly Antal. A külföldi nyelvészek /Munkácsi B., Pápay J., H. Paasonen, K.F. Karjalainen, W. Steinitz/ egészen az 1930-as évekig aktív gyűjtőtevékenységet folytattak. Anyaguk külföldön jelent meg az eredeti vogul és osztják nyelven, magyar, finn vagy német fordítással. Ezek a tudományos kiadványok több tucat testes kötetet tesznek ki, és az archív anyag kiadása napjainkig folyik.

Országunkban mindössze egyetlen tudományos kiadvány ismeretes e nemzetiségek nyelvén /az oktatási és szépirodalmi publikációk más célokat szolgálnak/, ez Sz. Patkanov 1904-ben megjelent munkája. A "Vosztocsnaja Lityeratura" kiadónál éppen most készül egy összeállítás, az "Osztjákok és vogulok mítoszai és mondái" - azonban csak orosz nyelven /szerkesztője N.V. Lukina/. A SZUTA Szibériai részlege által tervezett 60 kötetes "Szibéria

népeinek folklórja" sorozatban egy-egy kötetnyi vogul és osztják folklórnak kell szerepelnie nemzetiségi, valamint orosz nyelven. A vogul-osztják folklór hazai kiadásában jelentős hátrány mutatkozik még más szibériai népek /pl. az evenkik, altaji törökök, jakutok stb./ hasonló publikációihoz képest is.

Az elmaradás oka nemcsak a kiadói lehetőségekben rejlik, hanem a tudományos káderek problémáiban is. Szakemberek ugyan vannak, ha nem is túl sokan, de alapmunkakörük nem hagy számukra időt és energiát a folklórral való foglalkozásra. Ez volt a helyzet a nyelvtudomány kandidátusaival: Ny.I. Tyerjoskinnal, A.N. Ba-langyinnal, M.P. Vahrusevával, Je.I. Rombangyejevával, akiknek egészen nyugdíjas korukig nem nyílt alkalmuk oroszra fordítani és kiadni saját folklór gyűjtéseiket. A kutatók idősebb nemzedékénél a folklór tanulmányozásának eredménye ennyiben összegezhető.

A nemzetiségi káderek fiatal generációja, bár megfelelő nyelvészeti felkészültséggel rendelkezik, nincs kellőképpen kiképezve a folklór alkotások korszerű rögzítésére, tudományos átírással való lejegyzésére. Itt figyelembe kell venni azt, hogy a külföldi kutatók kezdettől fogva a latin ábécére alapuló speciális nyelvészeti átírást alkalmazzák. Hazánkban a fenti népek számára az orosz ábécé alapján alkották meg az irodalmi nyelvi írást, de ezt a külföldi publikációk nem használják. Az ilyen eltérések megnehezítik a vogul-osztják folklór tanulmányozását. A jelenlegi fiatal gyűjtőknél az anyag rögzítésének fő módja a magnetofonfelvétel és már a szöveg puszta lejegyzése is gondot okoz számukra /lévén hogy a nyelvjárások nem felelnek meg az irodalmi nyelvi normáknak/, nem is beszélve az igényes orosz fordításról. Ez a helyzet akkor vált ismeretessé előttem, mikor 1982-ben a "Vosztocsnaja Lityeratura" kiadó felkérésére elkezdtem a fentem-

lített folklór kötet összeállítását.

A körülmények egybeesése folytán 1982-ben végezte aspirantúráját a Leningrádi egyetem Néprajz tanszékén Schmidt Éva, Magyarországról /tudományos vezetője R.F. Itsz professzor/. Jelenleg kandidátusi disszertációján dolgozik, melynek témája a récens vogul-osztják folklór. Magyarországi kiküldetésem idején, 1984 június-júliusában, Schmidt É. magismerttetett egy, a Hanti-Manszi AK területén létrehozandó folklór archivum tervjavaslatával.

Elöljáróban azonban néhány szó szükséges Schmidt Éváról. Magyarországi egyetemi tanulmányai alatt három szakon szerzett képzettséget: finnugor nyelvészet, néprajz és folklórisztika /beleértve a népzene alapjait is/. Jelenleg ő az egyetlen ilyen profilú szakember mind Magyarországon, mind a Szovjetúnióban. Szabadon beszél osztjákul és vogulul, majdnem hibátlanul oroszul, ezenkívül beszél angolul és ért németül. Több alkalommal is dolgozott expedíciókban a Hanti-Manszi AK területén, jelentős anyagot gyűjtött, melynek egy része már megjelent Magyarországon. A helyi nyelvek ismeretével és személyes tulajdonságaival tiszteletre és népszerűsítésre tett szert az osztják lakosság körében. Elhivatottsága e népek folklórjának tanulmányozására csodálatot és elismerést vált ki: e tevékenységben látja élete értelmét. Schmidt É. az MSZMP tagja. Igen fontos, hogy tudományos programja mindig a vogulok és osztjakok jelenkori, szocialista viszonyok közötti kultúrájának tanulmányozására irányult, hiszen ezt a programot támogatja a MTA pártszervezete is. Személyes ismeretésem Schmidt Évával lehetővé teszi, hogy mint feddhetetlen és önzetlen embert jellemezzem őt. A fent elmondottak nélkül alighanem nehezen lehetne megérteni a Schmidt Éva által tett javaslatok motívumait.

Nevezett felajánlja, hogy a Hanti-Manszi AK területén a modern nemzetközi követelményeknek megfelelő folklór archívumot létesít. Az archívumban tárolódna mindazon vogul-osztják folklór gyűjtéseknek az eredetije illetve másolata, melyek jelenleg vagy szét vannak szórva különböző városokban és intézményekben, vagy pedig egyéni gyűjteményekhez tartoznak. Schmidt É. magára vállalja más gyűjtők anyagának tudományos szintű feldolgozását, saját ezidáig gyűjtött anyagának másolatát is leadja az archívumba. Ezen kívül az archívum megteremtésének időszakában új anyag gyűjtését tervezi, melynek másolatát szintén leadja.

Az archívum előreláthatólag a következő egységekre fog tagolódni: 1. prózai műfajok, 2. énekes műfajok, 3. hangszeres zene. A zenei alkotások magnetofonfelvételen tárolandók, az énekek szövege írásos lejegyzésben is mellékelve lesz.

Schmidt É. felajánlja, hogy az összes szövegeket legépeli kétféle átírásban: finnugor fonematikus írással /a latin ábécé alapján/ és a hazánkban elfogadott cirillbetűs írással. A tervben szerepel a szövegek oroszra fordítása is. Ez utóbbi feladathoz némi segítségre van szükség, hiszen a javaslattevő nem ismerheti az orosz nyelv minden finom jelentésárnyalatát. Segítségére lehet bárki a helyi értelmiségből. E feladatot szívesen elvállalnám én is, mivel szükségesnek ítélem e fontos és nemes ügy támogatását. Orosz fordítások birtokában jelentősen megjavulnának a vogul-osztják folklór publikálásának lehetőségei hazánkban.

A második feladatkör, amit Schmidt É. el tudna látni, az amatőr gyűjtők kiképzése tudományos igényű lejegyzésre. Napjainkban többen is foglalkoznak a vogul és osztják folklór gyűjtésével, de mint fentebb jeleztük, tevékenységük általában nem éri el a professzionális szintet és kizárólag magnetofonfelvételek készítésére szorítkozik. A jelenlegi fiatal gyűjtők többnyire a helyi

értelmiség képviselői, akik a tudományos lejegyzés szabályainak alsajátítása után már önállóan folytathatnák munkájukat. Szükség esetén Schmidt É. később is visszajárhatna konzultálni velük. Az alapító elutazása után az archívumot a közigazgatás valamely képviselője kapná meg felügyeletre.

Az archívum elhelyezésére Schmidt É. Berezovo járási központot tartja a legcélszerűbbnek. Hanti-Manszijszk /az AK fővárosa/ kevésbé felel meg e célnak mivel egyrészt távol esik a vogulok és osztjákok jelenlegi lakóterületétől, másrészt ott több nehézség lenne a munka- és lakóhelység biztosításával. Az archívum számára elegendő egy szoba tárolószekrényekkel és íróasztallal.

Az archívumot létre lehet hozni a Hanti-Manszi AK Népművészeti tudományos-metodikai központjának filiáléjaként, vagy a múzeum részlegeként, esetleg a járási VB felügyelete alá tartozó intézményként. A fent vázolt munka elvégzésére Schmidt É. három év időtartamot kér azon a településen lakva, ahol az archívum elhelyezésre kerül, rendszeres kiszállásokkal az adatközlők, előadók lakóhelyére. A munka a következő rendszerben folyna: 1 hónap gyűjtés terepen, eztán 2-3 hónap szövegfeldolgozás a munkahelyen.

Az archívum létrehozása megvalósítható munkaszerződés útján vagy más feltételekkel. Tevékenysége időtartamára Schmidt Évának szolgálati lakószobára van szüksége.

Magyar részről Schmidt É. javaslattervezete hivatalos jóváhagyásra felterjesztésre kerül az MSZMP KB tagjaihoz. Kezdeményezőként bármelyik ország fellelphet: vagy az MSZMP KB jelzi ezt levélben az SZKP KB-nak, vagy a szovjet fél tesz javaslatot a magyar-nak azon a szinten, melyet megfelelőnek ítél. Az archívum alapításának felterjesztett tervezete egyeztethető a hazánkban fennálló lehetőségekkel és szabályokkal.

Schmidt Éva javaslatának támogatására sok érvet lehet felhozni, én itt csak egy szempontra szorítkozom. Az obi-ugor népek eredete és történelme szorosan összefügg két európai néppel: a magyarokkal és a finnekkel. Ezzel magyarázható az a komoly hozzájárulás a vogul-osztják kultúra kutatásához, amit magyar és finn kutatók hoztak létre. Hazai tudományunk jelentősen elmarad ebben a tekintetben, és leginkább a folklór gyűjtése, megőrzése és publikálása terén. A javasolt folklór archívum létrehozása emelné a hazai tudomány tekintélyét és a szovjet állam figyelmének újabb kifejezése lenne az északi nemzetiségek kultúrája iránt. E munka magyar szakértő általi elvégzése a szovjet-magyar tudományos és kulturális együttműködés kiszélesítésére szolgálna, összhangban a KGST országok ülásszakának nemrég hozott felsőszintű határozataival.

Moszkva, 1984. július 8.

N.V. Lukina

A Tomszki egyetem Néprajzi részlegének
/Problemnaja laboratorija isztorii, arheologii
i etnografii Szibiri, Szektor etnografii/
vezetője,
főmunkatárs, a történettudomány kandidátusa